

ANMELDELSER.

JERNVÆRKSEIER JACOB AALLS OPTEGNELSER 1780—1800.

Utg. av Historielaget for Telemark og Grenland. Skien 1939. 148 S.

I hened et Aarhundrede har den norske Patriot *Jacob Aalls* »Erindringer som Bidrag til Norges Historie fra 1800—1815«, 1—3, 1844—45, hørt til de klassiske Memoireværker og været et vigtigt Kildeskift til Forstaaelse af den unge norske Stats Opstaaen og første Udvikling. Dette Værk begynder dog først med Aaret 1800, og Læsere har oftere følt det som et Savn ikke at have Adgang til gennem en Skildring fra Jacob Aalls egen Haand at lære hans Skæbne at kende før dette Tidspunkt. Imidlertid har der i Haandskrift foreligget en saadan Fremstilling, hvoraf der nu er offentliggjort et Uddrag under ovenstaaende Titel. Enkelte Træk fra denne Selvbiografi har aabenbart tidligere været kendt gennem det Rids af Aalls Levned, som indleder anden Udgave (1859) af »Erindringer« og er derfra vandret videre bl. a. til det monumentale Værk af *Haagen Krog Steffens* om »Slægten Aall«, 1908 (S. 338 ff.), men Hovedparten af Stoffet er nyt. Desværre hedder det i nogle Indledningsbemærkninger, at der her er Tale kun om et »meget stærkt beklippet« Uddrag, idet ethvert Afsnit, »hvor forfatteren kan siges at have udtrykt sig med nogen frihed og som han kanske af den grund ikke vil have offentliggjort«, er udeladt. I Betragtning af, at Aalls Død nu ligger omtrent 100 Aar tilbage i Tiden, skulde man dog tro, at det ikke længere var nødvendigt at tage saa vidtgaende Diskretionshensyn.

De nyudgivne Ungdomserindringer af Jakob Aall kan vel ikke kaldes et meget betydeligt Skrift: Indholdet er af begrænset Interesse, Kompositionen er noget løs i Vævningen, og Stilen er hverken elegant eller særlig gennemarbejdet, men det er ikke desto mindre en Bog, som har en egen Charme baade ved Fremstillingens stilfærdige, fine Tone og ved de Bidrag, den giver til Oplysning om de indre Tilstande og det private Liv i Slutningen af det 18. Aarhundrede. Det er lykkedes Forfatteren at tegne et livfuldt Billede af Steder og Mennesker, saa at man med Interesse følger ham fra Barndomstiden i den rige Købmandsgaard i Porsgrund gennem den noget trange Skoletid som Pensionær hos Rektor, Magister *Tornø* i Nyborg og gennem Studieaarene i København 1791—95 for tilsidst at ledsage ham paa en Studierejse bl. a. til Kiel og Göttingen, som han foretog sammen med sine Venner *N. Hofman (Bang)*, *Laurits Engelstoft* og *P. E. Müller*. Værdifuld er ogsaa Beretningen om Jacob Aalls Køb af Næs Jernværk, om de Kampe og Vanskeligheder, der mødte ham ved Reorganisationen af den Virksomhed, der skulde bringe ham saa megen Velstand.

For danske Læsere vil Skildringen af Forfatterens Københavnsophold sikkert være af størst Tiltrækning. Som Student havde Jacob Aall Bolig i Badstuestræde i Justitsraad *L. N. Stephansons* Hus, hvorfra han siden hentede sin Brud, og han var tillige nær knyttet til en anden bekendt Familie, Provst *H. J. C. Høeghs* i Gjentofte. Om Sommeren laa han paa Landet i »Bakkehuset«, hvor han logerede sig ind hos Ejeren, den gamle Student *Orm*, forøvrigt bekendt som »en stor Dagdriver«. Tidligt om Morgen red Aall ind til København for at passe sine Forelæsninger, om Eftermiddagen tog han igen ud til »Bakkehuset«, og aldrig var han gladere, end naar han i den mørke Høstskumring i Regn og Storm fôr afsted paa Hesteryg for at

naa sit stille Asylum. »Stormens Tuden og Regnens Pladsken paa Vinduerne var en behagelig Lyd i den lune Stue, hvorved Erindringen gjerne dvæler«, siger han mange Aar efter (S. 65). Overhovedet var Aall saaledes stillet i økonomisk Henseende, at han kunde gøre sig Livet behageligt, et Særsyn som han var blandt Datidens teologiske Studenter, udstyret med Ridehest og Tjener til personlig Opvartning. Trods sin Velstand forsømte Aall dog ikke sine Studier. Med stor Iver kastede han sig over Teologien, arbejdede ofte 13 Timer i Døgnet, og det var hans Maal at blive Præst i Norge. En temmelig mislykket Prøveprædiken i *C. Pavels*' Kirke i Brevig bidrog dog i høj Grad til at bringe ham bort fra Tanken om at søge gejstligt Embede. Derimod skyldtes hans Ulyst hertil ikke — som hos saa mange i denne teologisk radikale Periode — religiøse Betæneligheder. Hans Religiositet var af en egen mild, barnlig-poetisk Støbning, han var i aandelig Henseende blevet stærkt paavirket af Provst Høegh, og hans egne Studier havde ført ham til et Standpunkt, der særlig fandt Hvile i Johannesevangeliets aandeliggjorte Kristendomsform (S. 42 f., 86, 95). Da Aall 1795 tog teologisk Attestats, skete det med stor Berømmelse, og han medbragte de skønneste Vidnesbyrd fra sine Professorer.

Er det saaledes med ikke ringe Udbytte, at man stifter Bekendtskab med Indholdet i Jacob Aalls Ungdomserindringer, saa giver det væsentlig mindre Tilfredsstillelse at undersøge Principperne for Udgivelsen. Udgaven fremtræder uden Udgivernavn, og det er maaske ikke helt uden Grund, at Udgiveren har foretrukket at forblive skjult. Selv uden at have Adgang til Aalls Manuskript er det let at se, at Tekstgengivelsen maa være alt andet end ulastelig. Næsten paa hver eneste Side forefindes saaledes grove Fejl og vitterligt urigtige Former for Navne og Fremmedord. Hertil kommer, at der ikke er gjort det fjerneste for at lette Læserne Forstaelsen af de Forhold og Personligheder, der er omtalt i Teksten. Man kan ikke forvente, at f. Eks. Flertallet af de Personligheder, J. Aall er kommet i Berøring med, paa Forhaand skal være Nutidens Læseverden bekendt, hvorfor Teksten burde have været ledsaget af en Kommentar, der dog bragte de nødvendigste Oplysninger til Orientering. Heller ikke et afsluttende Navneregister vilde det have været upassende at udstyre Bogen med. Som saa ofte maa man ogsaa her med Beklagelse fastslaa, at et tiltrækkende og i flere Henseender værdifuldt Skrift, som havde fortjent at blive underkastet en metodisk og omsigtsfuld Behandling, nu forelægges Offentligheden i en Skikkelse, som ikke er Indholdet værdig.

Bjørn Kornerup.

FLEMMING DAHLS ARBEJDER OM C. G. ANDRÆ.

Blandt de store Skikkelser indenfor dansk Politik, hvis Manddomsgerning faldt i anden Halvdel af det 19. Aarhundrede, fremtræder *C. G. Andræ* i den almindelige Bevidsthed som en af de mest markante. Dette skyldes dels hans særprægede og betydelige Personlighed, dels ogsaa at han, i højere Grad end de fleste af sine Samtidige, er blevet gjort til Genstand for grundige Specialstudier og belyst gennem omfattende Publikationer.

Allerede Aaret efter *C. G. Andræs* Død 1893 paabegyndte hans Søn, Etatsraad *Poul Andræ*, ansporet af sin levende historiske Sans og sin stærke sønlige Pietetsfølelse, Udgivelsen af en lang Række Skrifter om Faderen. Dette Forfatterskab, som fortsattes gennem tre Aartier, rummer foruden værdifulde biografiske Bidrag ogsaa et fyldigt Kildemateriale til Andræs og hans Tids Historie. Dog manglede ved *Poul Andræs* Død 1928 endnu en Udgave af Faderens bedste politiske Taler, et Værk, med hvilket Etatsraaden havde ønsket at afslutte sit Forfatterskab.

I Overensstemmelse med hans udtrykkeligt udtalte Ønske blev Løsningen af denne Opgave af Eksekutorerne i hans Bo overdraget nuværende Stadsarkivar *Flemming Dahl*, som derefter 1933—34 offentliggjorde »C. G. Andræ's Taler i Udvalg« I—II, hvorved dette tidligere lidet paaagtede, men derfor ikke mindre vigtige Kildestof er gjort let tilgængeligt.

En særlig Værdi har Udgangen af Talerne derved, at den indledes med en Skildring af Andræ's Liv og Gerning, hvori Forfatteren paa knap 70 Sider (hvortil hører 0.30 Sider Kildehenvisninger og Noter) har koncentreret en skarptegnet og solidt underbygget Karakteristik af Andræ. Hvor stærk Sammentrængningen er, faar man et levende Indtryk af, naar man benytter det udførlige Noteapparat, hvormed ikke alene Indledningen, men ogsaa Talerne er forsynet. Heraf fremgaar det tydeligt, at Dahl langt fra har »skrevet sig ud« om Emnet.

Dette har yderligere fundet Bekræftelse gennem de Studier over enkelte Sider af Andræ's Levned og Virke, som *Flemming Dahl* i de senere Aar har offentliggjort, nemlig:

»Andræ og Østgrønland« (1932) (udvidet Særtryk af »Dagens Nyheder«s Kronik 14/10 1932),

»Andræ og Embedsstanden« (1934) (i »Ministeriernes Maanedssblad« Januar—Marts 1934),

»Det Andræ-Heiberg'ske Venskab« (1935) (i »Historiske Meddelelser om København« 3. Rk. I. S. 269—321),

»Andræ und das dänische Proportionalwahlsystem. Ein Beitrag zur Geschichte der Verhältniswahl« (1936) (i »Zeitschrift für Politik«, Berlin 1936, Hft. 6—7, S. 412—25),

»Andræ og Forholdstalsvalgmaaden« (1937) (i »Hist. Medd. om Kbh.« 3. Rk. II. S. 461—96).

I disse Specialstudier er Forfatterens Syn paa Andræ uddybet og nærmere begrundet. *Flemming Dahl* nærer stor Beundring for Andræ, hvis Personlighed han skildrer med Varme og Sympati. Interessant er navnlig Dahls Kritik af den gængse Opfattelse af Andræ som et ensidigt Forstandsmenneske og hans Fremdragen af Følelselementerne i Andræ's Psyke, som tidligere næppe er blevet vurderet efter Fortjeneste.

Ikke mindst Artiklen om Venskabsforholdet mellem Andræ og Fru *Heiberg* bærer Vidne om sin Forfatters Trang og Evne til psykologisk Fordybelse. Dog rummer dette Forhold endnu stadig Problemer, om hvis Forstaaelse der kan herske Uenighed (se *Robert Neiiendams* Indvendinger mod Dahls Fremstilling i den nye, reviderede Udgave af hans Bog om *Johanne Luise Heiberg*, Kbh. 1937). Helt befriet for uklare Momenter bliver Venskabsforholdet mellem Andræ og Fru *Heiberg* muligvis aldrig paa Grund af Kildernes delvise Svigten paa dette Punkt.

Om end *Flemming Dahls* »indfølende« Analyse af Andræ's Karakter oftest betegner en Styrke, kan den dog ogsaa være en Svaghed, idet Dahl — trods sine Bestræbelser for at holde sig neutral — undertiden i den Grad betragter Problemerne med Andræ's Øjne, at hans Domme ubevidst paavirkes heraf. Dette forekommer mig at være Tilfældet, naar Dahl søger at vise, at »social Interesse og Ansvarsfølelse vil man saaledes paa ingen Maade kunde frakende denne uafhængige og særprægede Personlighed« (»Taler« I. S. 65). Hertil maa dog vist bemærkes, at de af Forfatteren nævnte Eksempler paa Handlinger og især Udtalelser af overvejende teoretisk Betydning, som skulde støtte hans Tesis, synes for spredte og lidet vægtige overfor de mange — ogsaa af Dahl anførte — Vidnesbyrd om Andræ's Mangel paa virkelig positiv social Forstaaelse — ogsaa i Praksis.

I flere andre Tilfælde tager Forfatteren Andræ i Forsvar overfor moderne

Historikeres Kritik, forsaavidt denne fremsættes ud fra Nutidens Synspunkter, idet han gør gældende, at »efter sin Tid, sine Forudsætninger og Erfaringer kunde Andræ næppe udtale nogen anden Anskuelse« (»Taler« I S. 68). Formentlig burde han da ogsaa under Diskussionen af, i hvilken Grad Andræ var socialt interesseret, have ladet sig nøje med at anlægge en lignende »historisk« Synsmaade, altsaa blot have henvist til, at Andræ, saaledes som hans Tid og Milieu nu engang var, maatte blive økonomisk Liberalist og følgelig Modstander af den fremvoksede Socialisme og dens »sociale« Indstilling.

I sin Karakteristik af Andræ som Taler (»Taler« I S. 75 ff.) giver Dahl en livfuld Skildring af den store Politikers Fremtræden i Rigsdag og Rigsraad og foretager desuden en Undersøgelse af Andræs Stil og Sprog. Det er tydeligt, at Forfatteren fordyber sig i dette Emne med en ganske særlig Kærlighed, hvilket utvivlsomt hænger sammen med den Vægt, han selv tillægger Formen i sine Skrifter.

Idet Flemming Dahl saaledes søger at forene Historieskrivningens Kunst med Historieforskningens Videnskab, opnaar han i sine Andræ-Arbejder at give os et sandere Billede og en dybere Forstaaelse af Mennesket bag Politikeren og Videnskabsmanden, end vi hidtil har haft. Forhaabentlig vil Dahl afslutte sine Studier over dette Emne med Udsendelsen af den udtømmende og afsluttende Monografi, som han endnu skylder os.

Poul Møller.

SPØRGSMAAL.

KOLDING — BUCH.

Saafernt nogen kan give Oplysning om Forældrene til Biskop i Bergen *Anders Michelsen Kolding*, f. i Kolding 1560, død i Bergen 5. Aug. 1615, og til hans Hustru *Bodil Andersdatter Buch*, vil jeg være taknemlig.

H. C. Carlsen,

Ingeniør,

»Kærgaarden«, Randers.

TIL MEDLEMMERNE.

»Dansk historisk Fællesforening« har d. 1. Juni udsendt et Hæfte *Skriftprøver fra Tiden efter Reformationen til Midten af 19. Aarhundrede* ledsaget af Tekstlæsninger (Transkriptioner). Prøverne er udgivne ved Arkivar i Rigsarkivet, Dr. *Hjelholt* og udgør den praktiske Del af den Vejledning i gotisk Skriftlæsning, som Fællesforeningen har paataget sig at tilvejebringe. Senere vil følge en teoretisk Del omfattende Skriftens historiske Udvikling.

Skriftprøverne, der i Boghandelen kommer til at koste 4,75 Kr., tilbydes Medlemmer af Foreninger, der er tilsluttet Dansk historisk Fællesforening — derunder altsaa Medlemmer af vort Samfund — til Fremstillingspris. Det vil sige, at de vil kunne faa Bogen portofrit tilsendt ved Indbetaling af 2,75 Kr. paa Dansk historisk Fællesforenings Postkonto 35 16, Markvej 15, København F.

Bestyrelsen for »Norsk slektshistorisk Forening« har meddelt, at Prisen paa Aargangene 1928—34 af »Norsk slektshistorisk Tidsskrift« er nedsat til 2 Kr. pr. Aargang, hver Aargang paa 2 Hæfter. Denne Nedsættelse gælder kun Medlemmer af Norsk slektshistorisk Forening og af vort Samfund. Norsk slektshistorisk Forenings Kommissionær er Cammermeyers Boghandel, Oslo.

DR. K. CARØE:

DEN DANSKE LÆGESTAND I—V.

- I. Doktorer og Licentiat 1479—1788.
- II. Kirurger 1738—1785.
- III. Den danske Lægestand 1786—1838.
- IV. Den danske Lægestand.
Supplementsbind til 7 Udg. (Læger, der har taget Eksamen
efter 30. Januar 1838 og er døde inden 1. Januar 1901).
- V. Supplementsbind til I—IV.
I—V Kr. 8,—. Enkelte Bind Kr. 2,—.

HENRY BRUUN:

DANMARKS AMTSFORVALTERE 1660—1848

Kr. 3,25.

FRITZ JÜRGENSEN WEST:

DE KONGELIGE AMTMÆND I HERTUGDØMMET

SLESVIG 1660—1864

Kr. 2,—.

INDHOLDSFORTEGNELSE
TIL PERSONALHISTORISK TIDSSKRIFTS
FØRSTE 50 BIND

1.—9. Række II (1880—1929)

Kr. 2,—.

samt

FORTEGNELSE OVER
LITTERÆRE ARBEJDER AF LOUIS BOBÉ

Udarbejdet af ØJVIND ANDREASEN, cand. mag.

Kr. 2,—.

Henvendelse sker til Ejnar Munksgaards Forlag, Nørregade 6,
København K., Tlf. Central 6970.

Hovedværket om København i Middelalderen

Resultatet af et Menneskelivs Arbejde i Arkiver, i Biblioteker, —
i Marken med Spade og Meterstok!

H. U. RAMSING:

KØBENHAVNS HISTORIE OG TOPOGRAFI I MIDDELALDEREN

Bd. I—III

Generalmajor H. U. Ramsings Værk om *København i Middelalderen* er Resultatet af et Livs grundige, originale Kildestudier. Værket, der udgives med Understøttelse fra Københavns Bystyre, omfatter tre Bind paa tilsammen 870 Sider. Den smukt trykte Bog er forsynet med mange Illustrationer i Teksten og 56 i Geodætisk Institut i Trefarvetryk udførte Kort.

Københavns Historie i Middelalderen er et Værk, der gennem Aarene har været stærkt savnet, og naar 33 Aars kyndige Detailundersøgelser nu sammensættes til et topografisk og historisk Hele, er en enestaaende Bedrift gennemført.

Bind I indledes med en geologisk Oversigt over Landets Tilblivelse, Natur- og Terrainforhold, med tilhørende originale Kort. Derefter følger en kortfattet arkæologisk Fremstilling af Københavnsegnens Bebyggelse. Gennem en Omtale af Bol og Herredsinddeling, de dertil knyttede Ledingsforhold, en Redegørelse for Handelen og Købstaden i Oldtiden og i den tidligere Middelalder gaar Fremstillingen videre til det ældste København og til Absalons Borg og By. Derefter følger i Omrids Byens Historie igennem Tiderne, under Bispestyret med Udstedelsen af dens Stadsretter og med Lybeckernes Ødelæggelse af Borg og By i 1368, samt under de skiftende Konger, indtil Beretningen afsluttes med Byens Overgivelse til Christian III i 1536 efter Belejringen i Grevens Fejde.

Bind II giver i en Række Detailundersøgelser en Fremstilling af Borgens Arkitektur og Historie, af Byens Kirker og Klostre og deres mangfoldige Byejendomme, af den middelalderlige Sogneinddeling, endvidere af Byens Styre og Forvaltning, samt af det middelalderlige Gilde- og Lavsvæsen, et Emne, der har rummet adskillige uklare Spørgsmaal.

Bind III slutter Detailundersøgelserne med en Redegørelse for Byens Volde og Taarne og Byens vigtigste Bygninger og Anlæg, deriblandt Spørgsmaalet om Ladegaardsaaens Anlæg som en gravet Møllekanal med tilhørende Vandmøller. Byens Raadhuse beskrives tillige med Vingaarden og Byens Teglgaarde. Det middelalderlige Gadenet og dets Gadenavne gøres der Rede for. Derefter følger en Tydning af Byens middelalderlige Jordebøger, navnlig en Kortlægning af Grundene i den ældste Jordebog fra 1377, et Dokument hvis rette Forstaaelse har givet Anledning til megen Strid mellem tidligere Forskere, men som er Nøglen til Byens middelalderlige Topografi. I Tilslutning til Jordebogen udredes Byens middelalderlige verdslige Inddeling i Rodemaal. Bindet afsluttes med et Tillæg, hvori der gives en Nøgle til Jævnførelse af de ældre Matrikelnumre med Nutidens Matrikulering fra 1806.

Pr. Bind Kr. 15,—, indb. i Sh. Kr. 20,—

Bd. I	309 Sider	72 Ill.	39 Kort
» II	288 »	58 »	
» III	244 »	40 »	17 Kort

Enkelte Bind sælges ikke.

EJNAR MUNKSGAARD